

Door Henk Jongsma

# Typisch Nederlands

## Inleiding

Als ze mij, onverwacht – bijvoorbeeld bij zo'n straatinterview waarbij ze zo een microfoon onder je neus duwen – zouden vragen: Wat is voor jou typisch Nederlands? dan zou ik waarschijnlijk niets kunnen bedenken. Typisch Nederlands?

Toch is dat de vraag die het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in 2018 aan vijfduizend Nederlanders stelde. Niet via straatinterviews natuurlijk, maar via zorgvuldig opgestelde enquêtes. Die vraag werd ook gesteld aan groepen jongeren tot 25 jaar. En die hadden wel antwoorden:

'Typisch Nederlands? De HEMA, samen om zes uur aan tafel eten, tulpen, boerenkool met worst, bitterballen, en Sinterklaas vieren zijn enkele voorbeelden van zaken die jongeren met en zonder migratieachtergrond noemen als dingen die ze als typisch Nederlands beschouwen en waarbij ze een Nederlandse identiteit voelen. Deze iconen worden breed in de groepen als typisch Nederlands herkend en niet als zodanig betwist. Dit geeft aan dat het gaat om gedeelde symbolen van



Nederlandse identiteit. Deelnemen aan zulke activiteiten die een symbolische lading dragen, zoals boerenkool met (of zonder) worst eten, van tulpen houden of iets kopen bij de HEMA (liefst in de aanbieding, zoals een van de respondenten toevoegde), versterkt het gevoel Nederlander te zijn. Het is een soort 'ik doe, dus ik ben'-gevoel. Doordat het gedeelde symbolen zijn, wordt ook een band gevoeld met andere Nederlanders, die (verondersteld worden) deze dingen ook (te) doen: wij eten boerenkool en dat laat zien dat we Nederlanders zijn.'

(hoofdstuk 15 van het rapport) De uitkomsten van dat onderzoek werden in juni 2019 gepubliceerd in een dik rapport, *Denkend aan Nederland*. Je kunt het vinden op

[https://www.scp.nl/Publicaties/Alle\\_publicaties/Publicaties\\_2019/Denkend\\_aan\\_Nederland](https://www.scp.nl/Publicaties/Alle_publicaties/Publicaties_2019/Denkend_aan_Nederland)

Aan het verschijnen van het rapport werd uitgebreid aandacht besteed in de pers. In deze lesbrief lees je een artikel van Floor Rusman uit *NRC Handelsblad* waarin *Denkend aan Nederland* wordt besproken. In het tweede deel van deze lesbrief ga je zelf met dit verslag aan de gang.

## Opzet van deze lesbrief

- Je leest het artikel van Floor Rusman aandachtig (opdracht 1 en 2).
- Je analyseert de opbouw van dat artikel (opdracht 3).
- Je reageert op de inhoud van het artikel (opdracht 4 t/m 6).
- Je leest een tweede artikel, doet naar aanleiding daarvan een eigen onderzoek en maakt daarover een verslag (opdracht 7).

## Doelgroep

Deze lesbrief kan worden gebruikt in de klassen 4 en 5 havo en 4, 5 en 6 vwo.

## Uitgangstekst

### Onze nationale identiteit: van opblaaskroon tot vrijheid

1 Het is een vreemd fenomeen, niet tastbaar en tegelijk overal aanwezig. In het platte landschap met dijken en molens, in de in deeltijd werkende levensgenieter, in de oranje opblaaskronen op Koningsdag, in de werknemer die zijn meerdere tutoyeert.

2 We hebben het over de Nederlandse identiteit, een begrip waarover het vaak gaat en waarnaar het Sociaal en Cultureel Planbureau voor het eerst een grootschalig onderzoek heeft gedaan.

3 Het kan snel gaan: in 2006 nog noemde de toenmalige canoncommissie de nationale identiteit een 'bedrieglijk, ja gevaarlijk begrip'. Kortgeleden nog maar leek het nationalisme ten einde, schrijft het SCP: 'De globalisering van de economie en de internationalisering van politieke instituties zouden op termijn korte metten maken met het denken in nationale categorieën.' Maar de gehechtheid aan de 'eigen, begrensde nationale identiteit' bleek groter dan verwacht en voor we het wisten was het nationalisme weer aan een opmars bezig.

4 Door de Europese eenwording, de toenemende culturele diversiteit en de ontzuiling groeit sinds eind vorige eeuw de behoefte om te definiëren wat nog 'Nederlands' is, schrijven de onderzoekers. Het heeft de afgelopen twee decennia geleid tot een bij tijd en wijle zeer heftig debat, uitmondend in een nationale canon, een vlaggetje en vervolgens een vlag in de Tweede Kamer, en meerdere nieuwe politieke partijen die het eigene willen beschermen.

5 Toch is het pleit nog niet beslecht. Want wat is dat Nederland dan? 'Nationale identiteit' is een meervoudig begrip, zegt het SCP: het bevat zowel symbolen en tradities als democratische rechten, en zowel karaktertrekken als kenmerken van het landschap. Het SCP definieert het als 'het geheel van beelden over wat Nederland is en niet is, wat Nederland zou moeten zijn en wat niet, en de al dan niet gedeelde identificatie daarmee'. De grote meerderheid van de respondenten gelooft in zo'n identiteit, blijkt uit het onderzoek: 83% denkt dat die (in sommige opzichten) bestaat, slechts 6% gelooft niet in zoiets als een nationale identiteit.

6 Aan de respondenten legde het planbureau 185 elementen voor, zoals 'molens' of 'Koningsdag', waarvan ze moesten zeggen in hoeverre ze die typerend vonden voor Nederland. De onderzoekers bundelden de elementen vervolgens in veertien categorieën, zoals 'tradities en gewoonten' (bijvoorbeeld beschuit met muisjes en haring happen) en 'landschap' (denk aan duinen en de Veluwe).

7 Wat blijkt: vooral via de Nederlandse taal, tradities, symbolen en grote samenkomsten voelen Nederlanders zich met het land verbonden. In tweede instantie hangt de verbondenheid samen met 'de politieke en rechtskundige structuur van onze samenleving': denk aan democratie, de Grondwet, en waarden als de vrijheid van meningsuiting.

8 Wie wil weten hoe Nederlanders zichzelf zien, moet kijken naar de categorieën 'deugden' en 'ondeugden': daar zijn de eigenschappen te vinden die de respondenten associëren met Nederland. We zien bijvoorbeeld botheid en klagen bij de ondeugden, en gezelligheid, bescheidenheid en tolerantie bij de deugden.

9 Botheid en klagen staan bij de ondeugden, tolerantie en gezelligheid bij de deugden. Dit is in lijn met hoe er de afgelopen eeuwen over ons is geschreven: in de literatuur komen telkens de begrippen 'vrijheidsgezind', 'individualistisch' en 'prudent' naar voren. En het komt ook (deels) overeen met de blik van buiten: in een apart hoofdstuk beschrijft het SCP hoe buitenlandse expats de Nederlander bekijken. Die zien ook het praktische, het nuchtere, en het directe. Het valt ze ook op hoe egalitair Nederland is: stagiairs en kinderen hebben bijvoorbeeld meer te zeggen dan elders. Minder vleidend is wellicht dat expats Nederlanders zien als vlijtig, maar niet al te ambitieus. Als aan bepaalde behoeften voldaan is, gaat de Nederlander lekker in het zonnetje zitten. Waarom fulltime werken als deeltijd ook een optie is?



10 Ook de expats noemen 'een hang naar vrijheid' als typisch Nederlandse eigenschap. Maar over de invulling van die vrijheid, zo constateert het SCP, bestaan onder de Nederlandse bevolking verschillende ideeën. Hoewel er in de ideeën over de nationale identiteit over het algemeen weinig scheidslijnen lopen tussen de bevolkingsgroepen, staan burgers op sommige punten lijnrecht tegenover elkaar.

11 Om dit in beeld te brengen heeft het SCP op basis van de data drie 'archetypen' onderscheiden in de identificatie met Nederland. Het eerste voelt zich vooral verbonden met de Nederlandse symbolen en tradities, terwijl het tweede meer hecht aan de burgerlijke vrijheden. Er is ook nog een derde archetype, het 'indifferente'. Dit type identificeert zich überhaupt niet zo met Nederland, om wat voor reden dan ook.

12 De eerste twee groepen komen overeen met wat in de literatuur de 'ethnic' en 'civic' oriëntaties zijn ten opzichte van identiteit: het eerste gaat meer over de gedeelde culturele erfenis of mentaliteit, terwijl het tweede verwijst naar burgerschap in een democratische staat.

13 Weinig mensen vallen helemaal samen met een van de archetypen, schrijft het SCP: mensen staan ergens op een continuüm ertussen. Maar de mate waarin mensen neigen naar een archetype kan wel gekoppeld worden aan andere individuele kenmerken. Zo blijkt dat wie zich dichter bij het symbolen-en-traditiesmodel bevindt, eerder stemt op CDA, VVD, PVV of 50Plus; wie meer neigt naar de burgerlijke vrijheden stemt vaker GroenLinks of D66. Ook blijkt uit het onderzoek dat de symbolen-en-traditiesmensen eerder trots zijn op Nederland. Dat lijkt logisch, want de genoemde symbolen en tradities zijn typisch Nederlands, terwijl burgerlijke vrijheden ook in andere landen te vinden zijn.

14 Interessant wordt de tegenstelling wanneer je kijkt naar het Zwarte Piet-debat. Het SCP heeft ook vragen gesteld over Zwarte Piet en andere culturele tradities, waardoor het verbanden kan leggen tussen de archetypen en de houdingen tegenover tradities. De mensen die meer lijken op het symbolen-en-traditiesarchetype blijken zeer te hechten aan Zwarte Piet, terwijl het burgerlijkevrijhedentype juist vindt dat Piet moet veranderen. Hier ontstaat die botsing tussen verschillende vormen van vrijheid. Waar de eerste groep een beroep doet op de vrijheid om een traditie te behouden, hecht de tweede juist aan de vrijheid van minderheden om te demonstreren.



15 Zwarte Piet is wat in de literatuur een 'take-off issue' heet, schrijft het SCP: het is een symbool voor een diepgaander debat over het behoud van tradities. Wat een triviaal verschil lijkt (egaal zwarte schmink of roetvegen) staat eigenlijk voor een veel diepere mentaliteitskloof. Die ziet het SCP ook in andere vraagstukken over onze omgang met tradities: mensen die neigen naar het symbolen-en-traditiesprofiel hechten bijvoorbeeld aan het behoud van christelijke feestdagen en standbeelden van oude helden zoals Jan Pieterszoon Coen, terwijl de burgerlijkevrijhedentypes denken: weg ermee, als ze niet meer passen bij de tijd.

16 De polarisatie tussen deze twee groepen heeft de afgelopen jaren veel aandacht gekregen. Deze tegenstelling bestaat, erkent het SCP, maar de meerderheid van de bevolking valt niet in een van beide kampen. 'Veel Nederlanders geven aan zich zorgen te maken over toenemende polarisatie, intolerantie, meningsverschillen en de druk om partij te kiezen.' Daar zijn we weer terug bij de eigenschappen die worden genoemd als typisch Nederlands: gematigd, nuchter en pragmatisch.

Naar Floor Rusman, in *NRC Handelsblad*, 26 juni 2019.

## Opdracht 1

Vul een duidelijke omschrijving in van de woorden uit de tekst.

Alinea	Woord(en)	Omschrijving
1	fenomeen	
	tutoyeert	
2	identiteit	
	grootschalig	
3	nationalisme	
	globalisering	
	internationalisering	
	politieke instituties	
	nationale categorieën	

4	culturele diversiteit	
	ontzuiling	
	decennia	
	canon	
5	het pleit is nog niet beslecht	
	symbolen	
	tradities	
	identificatie	
6	respondenten	
7	in tweede instantie	
8	associëren	
	botheid	
	tolerantie	
9	prudent	
	expats	
	egalitair	
	ambitieuw	
	optie	
11	data	
	archetypen	
	indifferent	
13	continuüm	
15	triviaal	
	mentaliteitskloof	
16	polarisatie	
	intolerantie	
	pragmatisch	

## Opdracht 2

- 1 In 2006 werd het begrip 'nationale identiteit' een gevaarlijk begrip genoemd (alinea 3). Aan welk gevaar of welke gevaren zou, gezien de rest van dit artikel, toen zijn gedacht?
- 2 'Het kan snel gaan' (alinea 3). Wat wordt bedoeld met 'het'?
- 3 'Voor we het wisten was het nationalisme weer aan een opmars bezig' (alinea 3). Welke oorzaken voor die opmars worden genoemd?
- 4 Waarom dacht men dat het nationalisme zou verdwijnen?
- 5 'Toch is het pleit nog niet beslecht' (alinea 5).
  - a Waar gaat dit 'pleit' niet meer over?
  - b Waar gaat dit 'pleit' dan wel over?
- 6 "'Nationale identiteit' is een meervoudig begrip' (alinea 5). Daarbij worden vier aspecten onderscheiden. Vul die aspecten in en geef van elk zowel een voorbeeld uit de tekst als een eigen voorbeeld.

Aspect	Voorbeeld uit de tekst	Eigen voorbeeld

- 7 Het beeld dat de expats van Nederland hebben, valt voor een deel samen met het beeld dat de Nederlanders zelf hebben.
  - a Wat wordt door beide groepen genoemd?
  - b Wat wordt alleen door de expats genoemd?
- 8 Het SCP onderscheidt drie archetypen. Waarom was voor hun onderzoek die onderscheiding nodig?

- 9 In de laatste alinea gaat het over 'twee groepen'. Welke groepen zijn dat?  
 10 In de volgende zin in alinea 16 wordt niet gesproken van 'groepen', maar van 'kampen'. Wat is het verschil?

## Opbouw

### Opdracht 3

#### A Inleiding

(Bijna) elke tekst begint met een inleiding. Die inleiding heeft dan een of meer van de volgende functies:

- belangstelling wekken
- onderwerp introduceren
- hoofdgedachte noemen
- opbouw van de tekst aankondigen
- aanleiding voor het schrijven noemen
- de lezer welwillend stemmen

- 1 Welke alinea('s) zou je hier tot de inleiding willen rekenen?  
 2 Welke functie(s) heeft deze inleiding zeker niet?  
 3 Welke functie(s) heeft deze inleiding beslist wel?

#### B Slot

(Bijna) elke tekst wordt afgerond met een slot. Dat slot kan een of meer van de volgende functies hebben:

- samenvatting
- conclusie
- aanbeveling
- afweging
- oproep

- 4 Welke alinea('s) reken je hier tot het slot?  
 5 Welke functie(s) heeft dit slot beslist niet?  
 6 Als je moet kiezen, welke functie zou je dan aan dit slot toekennen?

#### C Middenstuk

In het middenstuk wordt het onderwerp echt behandeld. Dat onderwerp kun je vaak in een aantal deelonderwerpen verdelen. En op basis van die deelonderwerpen kun je het middenstuk meestal weer in een paar hoofddelen verdelen.

- 7 Vul het schema in.

Alinea	Onderwerp (maximaal 5 woorden)	Hoort bij inleiding / middenstuk / slot
1		
2		
3		
4		
5		
6		
7		
8		
9		
10		

11		
12		
13		
14		
15		
16		

**8** In welke drie of vier hoofdonderdelen zou je het middenstuk kunnen verdelen?

### D Structuur

Iedere tekst moet een geheel zijn en daarom kiest de schrijver in de opbouw van die tekst voor een bepaalde structuur. In hoofdlijnen kunnen we zeven manieren van tekstopbouw (tekststructuren) onderscheiden:

- voordelen-en-nadelen-structuur
- vroeger-en-nu-structuur
- vroeger-nu-toekomst-structuur
- probleem-en-oplossing-structuur
- verschijnsel-en-verklaring-structuur
- verschijnsel-en-bespreking-structuur
- bewering-en-argument-structuur

**9** Welke structuur herken je in deze tekst?

## Reactie

### Opdracht 4

**1** In het citaat in de inleiding van deze lesbrief geven jongeren aan wat zij zien als typisch Nederlands. Geef met een duidelijk argument aan waarom jij het wel of niet met hen eens bent.

Typisch Nederlands	Ja / Nee	Argument
de HEMA		
samen om zes uur aan tafel eten		
tulpen		
boerenkool met worst		
bitterballen		
Sinterklaas vieren		

**2** Noteer minstens twee zaken die de jongeren niet noemden en vertel erbij waarom jij die dingen typisch Nederlands vindt.

Typisch Nederlands	Waarom?

**3** Vorm een groepje van vier personen en vergelijk en bespreek jullie uitwerkingen van opdracht 4. Corrigeer of vul aan waar dat nodig is.

### Opdracht 5

In de uitgangstekst worden heel wat zaken genoemd die als typisch Nederlands worden gezien. Maar daar hoeft u het natuurlijk helemaal niet mee eens te zijn.

- 1 Noteer, uit de hele tekst, alles wat als typisch Nederlands wordt gezien en geef duidelijk aan of u dat ook vindt.

Typisch Nederlands	Ja / Nee	Argument

- 2 Vorm een groepje van vier personen en vergelijk en bespreek jullie uitwerkingen. Corrigeer of vul aan waar dat nodig is.

### Opdracht 6

Het SCP heeft de Nederlanders verdeeld in drie 'archetypen' (alinea 11).

- 1 Als je kijkt naar jouw uitwerkingen bij opdracht 4 en 5, met welk archetype kom jij dan het meest overeen?
- 2 In sommige gevallen kunnen er botsingen tussen de beide groepen ontstaan, schrijft het SCP. En juist aan die botsingen wordt veel aandacht besteed (alinea 16), waar veel mensen zich dan weer zorgen over maken. Beschrijf in een kort betoog wat jij vindt van de aandacht in de media voor die botsingen. Neem duidelijk stelling, zoek argumenten die passen bij jouw ideeën over 'typisch Nederlands'.

### Onderzoek

In dezelfde krant, *NRC Handelsblad*, van 26 juni 2019 stond een artikeltje van Bram Endedijk, die een aantal expats in Eindhoven had gevraagd wat ze typisch Nederlands vonden.

## Echt Nederlands? Een Tikkie sturen voor een sigaretje

'Ik wist dat Nederlanders direct waren, maar toch verbaasden ze me.' De 32-jarige Nihan Ates lacht en schudt haar hoofd. Ze woont en werkt vier jaar in Nederland, in de digitale marketing. Maar als haar wordt gevraagd wat nou typisch Nederlands is, hoeft ze niet lang na te denken. Directheid. 'Ik weet nog goed dat ik hier net was, en een, zoals jullie dat noemen, Turkse pizza had besteld. Omdat ik uit Turkije kom en iets aardigs wilde zeggen, zei ik dat het daar heel anders wordt gegeten. De vrouw achter de balie antwoordde meteen: 'Dit is Eindhoven, zo eten we dit hier, dit is een Turkse pizza.'

Lunchtijd op de High Tech Campus in Eindhoven, de plek waar duizenden hoogopgeleide onderzoekers



van over de hele wereld werken, bij een van de meer dan honderd bedrijven en opleidingsinstituten. Om wat te eten komen ze samen op The Strip, een verzameling van restaurantjes.

Het luncheon aanbod staat gelijk aan de achtergrond van de werknemers: er is een currytentje, maar ook een Albert Heijn To Go. Als de Eindhovense expats wordt gevraagd naar de Nederlandse identiteit, zeggen ze bijna allemaal dat ze vooraf een clichébeeld hadden (kaas, fietsen), maar dat de opvallendste verschillen in kleine culturele gewoonten zitten.

Een Tikkie sturen als je een sigaretje hebt geleend van iemand, bijvoorbeeld, zegt Nihan Ates. Of dat iemand je om 2 euro vraagt nadat hij je kopje koffie heeft betaald. 'Ze houden van geld, Nederlanders.'

Aan een klein tafeltje in een van de vele lunchtenten nuttigen de 36-jarige Russische natuurkundige Ruslan en de 32-jarige Shoaib, een ingenieur uit India, een warme maaltijd. Ruslan woont inmiddels al vijftien jaar in Nederland, Shoaib drie jaar. Ze voeren een gepassioneerde discussie over wat nou echt Nederlands is. Directheid, zegt Shoaib. Ruslan denkt na en zegt dan: 'Dat dacht ik ook, iedereen zei dat Nederlanders heel direct zouden zijn toen ik hierheen kwam. Ik dacht: dat ga ik ook doen, direct zijn. Dus zei ik als iemand slecht werk had geleverd: dit is echt heel slecht. En toen werd ik heel raar aangekeken, dat vonden ze dan weer ongeleefd.'

De directheid is subtieler, zegt Ruslan. 'Over persoonlijke dingen zijn Nederlanders vaak vrij direct. Dan zeggen ze dat je shirt vies is, of ze benoemen dat je kaal bent. Maar als het over werk gaat, dan kun je niet alles heel direct zeggen.'

Een restaurantje verderop zit Dinakar Gonuguntla (32) uit India. Hij werkt bij Philips en merkt dat de hiërarchie in Nederland nauwelijks aanwezig is. 'Je kunt hier gewoon tegen je baas zeggen wat je ergens van vindt. Dat vond ik heel opvallend, maar ook goed. Je bent meer jezelf, daardoor.'

Het is iets wat door meer expats wordt genoemd: de vrijheid om te zijn wie je bent. Om de hoek van de

Albert Heijn zitten drie jonge Ierse studenten te genieten van de zon. Ze zijn voor een stage in Nederland. Mike McDonogh haalt carnaval aan. 'Iedereen had iets gekk aan, en dat kon allemaal.' Het staat voor hem voor iets groter: 'Als je hier over straat loopt, dan laten mensen je met rust. Je kunt er anders uitzien, iets op je eigen manier doen, dat maakt niet uit in Nederland. Dat scheelt een hoop stress.' Dat zorgt uiteindelijk voor meer zelfvertrouwen, zegt Ruslan, de Russische natuurkundige. Hij vertelt dat hij toen hij vanuit Rusland naar Nederland kwam, vrij onzeker was, maar hij zag bij Nederlanders een bepaalde rust en zelfvertrouwen. 'Ze zijn niet bang hun gezicht te verliezen. Ze doen hun werk, zo goed mogelijk, en maken zich niet snel druk.' Het is volgens Ruslan een fijne eigenschap. 'Ik hoef nergens bij te horen. Dit is wie ik ben. Ja, ik moet eerlijk zijn, dat heb ik toch echt wel van Nederlanders geleerd.'



Naar: Bram Endendijk, in: *NRC Handelsblad*, 26 juni 2019.

## Opdracht 7

Vast en zeker zijn er ook in jouw omgeving mensen die tijdelijk in Nederland zijn of die lang in het buitenland hebben gewoond.

Vraag een paar van die mensen (een stuk of drie vier) wat zij nou typerend vinden van Nederland en schrijf van dat onderzoekje een goed leesbaar verslag. Het artikel van Bram Endendijk is een mooi voorbeeld.